

Ks. Julian Nastalek¹
PWT, Wrocław

JĘZYK ŁACIŃSKI JĘZYKIEM KOŚCIOŁA I TEOLOGII. 50 LAT KONSTYTUCJI APOSTOLSKIEJ *VETERUM SAPIENTIA*

Język łaciński przez wieki używany jest przez Kościół jako język urzędowy. Potwierdzają to wszystkie oficjalne wypowiedzi Magisterium oraz ciągle używanie łaciny w dokumentach Kościoła, prawie kanonicznym, a przede wszystkim w liturgii. W tym języku zostały spisane najdonioślejsze dzieła teologii i kultury, dlatego jego znajomość ma nieocenione znaczenie nie tylko dla duchowieństwa i studentów teologii, ale dla każdego.

W bieżącym roku oraz w kolejnych najbliższych latach Kościół będzie obchodził na różne sposoby pięćdziesiątą rocznicę II Soboru Watykańskiego. Jednakże w obecnym roku minęło również 50 lat od wydania ważnego dokumentu Kościoła, który został praktycznie całkowicie zapomniany. 22 lutego 1962 roku, osiem miesięcy przed otwarciem pierwszej sesji II Soboru Watykańskiego, papież Jan XXIII podpisał Konstytucję apostolską *Veterum sapientia*² o podniesieniu studium języka łacińskiego i greckiego w Kościele.

GLÓWNE MYŚLI KONSTYTUCJI

Na początku warto przypomnieć, iż sam sposób promulgacji tego dokumentu był bardzo uroczysty. 22 lutego przypada święto Katedry św. Piotra Apostoła, a konstytucja została podpisana na ołtarzu nad konfesją św. Piotra w Bazylice Watykańskiej podczas nabożeństwa, w którym brało udział duchowieństwo i alumni Rzymu. Ponadto w czasie kazania Jan XXIII wypowiedział znamienne słowa:

¹ Ks. mgr lic. Julian Nastalek (ur. 1982 r.), doktorant w II Katedrze Teologii Dogmatycznej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; e-mail: xjnastalek@gmail.com

² Ioannes XXIII, *Constitutio apostolica „Veterum sapientia” de latinitatis studio provehendo*, AAS 54 (1962), s. 129-135; tłum. polskie: Jan XIII, *Konstytucja apostolska „Veterum sapientia” o podniesieniu studium języka łacińskiego* [dalej: VS], <http://www.wieden1683.pl/static/veterum-sapientia> [9.05.2012].

„Można by mówić, że Ojciec Święty, mający już swoje lata, niewiele rozumie z tego, jaki dokument zatwierdza swoim podpisem, że podpisuje go tylko dlatego, że inni mu go dali do podpisania. Ja jednak mówię wam: – Ja wiem, co ja podpisuję, Treść tego dokumentu zaprawdę stanowi moją wolę i dlatego uroczycie podpisuję go na waszych oczach na ołtarzu św. Piotra”³.

W pierwszych zdaniach dokumentu papież przypomina, że „mądrość starożytnych” (*veterum sapientia*), przedchrześcijańskich greckich i rzymskich filozofów przygotowała klasyczną cywilizację do przyjęcia światła Ewangelii⁴. Z tego powodu Kościół zawsze otaczał szacunkiem starożytne „pomniki mądrości, szczególnie języki grecki i łaciński”⁵.

W kolejnych numerach Jan XXIII przedstawia znaczenie i zalety języka łacińskiego, który „przyczynił się do rozszerzenia imienia chrześcijańskiego na Zachodzie, zjednoczył w wielką wspólnotę narody pod władzą imperium rzymskiego, stał się językiem Stolicy Apostolskiej oraz związał różne narody Europy ścisłym węzłem jedności”⁶. Stało się tak, ponieważ łacina „nie pobudzała do nienawiści, dla każdego narodu okazywała się łagodna, nie sprzyjała żadnej ze stron, dla wszystkich była droga i przyjazna”⁷. Jako szczególną zaletę języka łacińskiego papież wymienia „jasność pojęć i ścisłość terminów”, dzięki którym doktryna

³ Cyt. za: P. Milcarek, *Historia Mszy. Przewodnik po dziejach liturgii rzymskiej*, „Christianitas” 42 (2009), nr 41, s. 143.

⁴ „Veterum Sapientia, in Graecorum Romanorumque inclusa litteris, itemque clarissima antiquorum populorum monumenta doctrinae, quasi quaedam praenuntia aurora sunt habenda evangelicae veritatis, quam Filius Dei, *gratiae disciplinaeque arbiter et magister, illuminator ac deductor generis humani*, his nuntiavit in terris. Ecclesiae enim Patres et Doctores, in praestantissimis vetustorum illorum temporum memoriis quandam agnoverunt animorum praeparationem ad supernas suscipiendas divitias, quas Christus Iesus *in dispensatione plenitudinis temporum* cum mortalibus communicavit; ex quo illud factum esse patet, ut in ordine rerum christianarum instaurato nihil sane perierit, quod verum, et iustum, et nobile, denique pulchrum ante acta saecula peperissent” (VS, n. 1).

⁵ „Quam ob rem Ecclesia sancta eius modi sapientiae documenta, et in primis Graecam Latinamque linguas, sapientiae ipsius auream quasi vestem, summo quidem honore coluit [...]” (tamże, n. 2).

⁶ „Quarum in varietate linguarum ea profecto eminent, quae primum in Latii finibus exorta, deinde postea mirum quantum ad christianum nomen in occidentis regiones disseminandum profecit. Siquidem non sine divino consilio illud evenit, ut qui sermo amplissimam gentium consortionem sub Romani Imperii auctoritate saecula plurima sociavisset, is et proprius Apostolicae Sedis evaderet et, posteritati servatus, christianos Europae populos alios cum aliis arto unitatis vinculo coniungeret” (tamże, n. 3).

⁷ „Suae enim sponte naturae lingua Latina ad provehendum apud populos quoslibet omnem humanitatis cultum est peraccommodata: cum invidiam non commoveat, singulis gentibus se aequabilem praestet, nullius partibus faveat, omnibus postremo sit grata et amica” (tamże).

jest wyrażana w sposób przejrzysty i pewny⁸. Ten fakt wpłynął na zachowanie i używanie łaciny przez Stolicę Apostolską w nauczaniu i liturgii⁹.

Jan XXIII, podkreślając walory języka łacińskiego, powołuje się również na swojego poprzednika, Piusa XI, który napisał: „Kościół, który rozciąga się na wszystkie narody i mający trwać aż do skończenia świata [...] z istoty swojej domaga się języka, który by był uniwersalny, niezmienny i szlachetny”¹⁰. Właśnie te trzy przymioty łaciny: powszechność, niezmienność i szlachetność mają dla autora szczególne znaczenie. Ponadto w naszym dokumencie język łaciński został określony jako „katolicki” ze względu na stałe używanie przez Stolicę Apostolską i jako taki jest „skarbnicą niezrównanej pomocy”, która pozwala na dostęp i wyjaśnianie prawd wiary. Studium dzieł zapisanych w tym języku ma również wielkie zalety dydaktyczne, ponieważ wspomaga proces logicznego myślenia i wyrażania sądów¹¹.

Papież, po przypomnieniu ustawicznych działań Stolicy Apostolskiej na rzecz utrzymania języka łacińskiego, przechodzi następnie do aktualnej debaty na ten temat i stwierdza jednoznacznie, „aby w całej mocy był zachowany stary zwyczaj posługiwania się językiem łacińskim, a gdzieby już prawie zanikał, tam należy go w pełni na nowo przywrócić”¹² i przywołuje swoje własne słowa wygłoszone do uczestników kongresu miłośników łaciny: „Należy ubolewać nad tymi, a wielu

⁸ „Neque hoc neglegatur oportet, in sermone Latino nobilem inesse conformationem et proprietatem; siquidem *loquendi genus pressum, locuples, numerosum, maiestatis plenum et dignitatis* habet, quod unice et perspicuitati conducit et gravitati” (tamże).

⁹ „His de causis Apostolica Sedes nullo non tempore linguam Latinam studiose asservendam curavit eamque dignam existimavit *qua tamquam magnifica caelestis doctrinae sanctissimarumque legum veste* uteretur ipsa in sui exercitatione magisterii, eademque uterentur sacrorum administrum” (tamże, n. 4).

¹⁰ „Etenim Ecclesia, ut quae et nationes omnes complexu suo contineat, et usque ad consummationem saeculorum sit permansura..., sermonem suapte natura requirit universalem, immutabilem, non vulgarem” (Pius XI, *Epistula Apostolica „Officiorum omnium”*, AAS 14 (1922), s. 452).

¹¹ „Praetereaque lingua Latina, quam *dicere catholicam vere possumus*, utpote quae sit Apostolicae Sedis, omnium Ecclesiarum matris et magistrae, perpetuo usu consecrata, putanda est et *thesaurus ... incomparandae praestantiae*, et quaedam quasi ianua, qua aditus omnibus patet ad ipsas christianas veritates antiquitus acceptas et ecclesiasticae doctrinae monumenta interpretanda; et vinculum denique peridoneum, quo praesens Ecclesiae aetas cum superioribus cumque futuris mirifice continetur.

Neque vero cuique in dubio esse potest, quin sive Romanorum sermoni sive honestis litteris ea vis insit, quae ad tenera adulescentium ingenia erudienda et conformanda perquam apposita ducatur, quippe qua tum praecipuae mentis animique facultates exerceantur, maturescant, perficiantur; tum mentis sollertia acuatur iudicandique potestas; tum puerilis intellegentia aptius constituatur ad omnia recte complectenda et aestimanda; tum postremo summa ratione sive cogitare sive loqui discatur” (VS, n. 8-9).

¹² „Cum enim nostris temporibus sermonis Romani usus multis locis in controversiam coeptus sit vocari, atque adeo plurimi quid Apostolica Sedes hac de re sentiat exquirant, in animum propterea induximus, opportunis normis gravi hoc documento editis, cavere ut vetus et numquam

jest takich, którzy bez miary pochłonięci niezwykle postępowaniem nauk odrzucają lub ograniczają studium języka łacińskiego i inne nauki tego rodzaju. Tą samą pobudzeni koniecznością, sądzimy, że trzeba naprzód kroczyć inną drogą. Im bardziej zakorzeni się w duszy ludzkiej to, co odpowiada naturze i godności ludzkiej, tym bardziej będziemy się czuli zmuszeni zdobywać to, co duszę uszlachetnia i przyozdabia, by nieszczęśliwi ludzie nie stali się podobnie jak wytwarzane przez nich maszyny, zimne, szorstkie i pozbawione serdeczności”¹³.

Po numerach wprowadzających następują zarządzenia szczegółowe dotyczące studium języka łacińskiego i greckiego, sformułowane w ośmiu punktach. Są one skierowane przede wszystkim do biskupów i wyższych przełożonych zakonnych oraz do Kongregacji Seminariów i Studiów Uniwersyteckich. Na uwagę zasługuje nazwanie języka łacińskiego „żywym językiem Kościoła”¹⁴.

Romano Amerio następująco komentuje główny cel dokumentu papieskiego: „Jan XXIII chciał spowodować zwrócenie się Kościoła ku swym pierwocinom, gdyż w jego przekonaniu tylko mocne oparcie na gruncie pierwotnych zasad mogło pozwolić Kościołowi odrodzić się we współczesnym świecie tak, by przy okazji się z niego nie wyrodzić”¹⁵.

JĘZYK ŁACIŃSKI W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA OD VATICANUM II

W niedługim czasie do konstytucji zostały wydane dyrektywy wykonawcze, sporządzone przez Świętą Kongregację Seminariów i Studiów Uniwersyteckich¹⁶.

Paradoksalnie jednak należy stwierdzić, że ten dokument papieski popadł bardzo szybko w zapomnienie i zdecydowana większość z jego postulatów nie została zrealizowana¹⁷. Odnosi się to przede wszystkim do kwestii formacji kandydatów do kapłaństwa w seminariach oraz nauczania w uniwersytetach kościelnych.

---

intermissa linguae Latinae retineatur consuetudo, et, sicubi prope exoleverit, plane redintegretur” (VS, n. 10).

¹³ „Pro dolor, sunt sat multi, qui mira progressionem artium abnormiter capti, Latinitatis studia et alias id genus disciplinas repellere vel coercere sibi sumant [...]. Hac ipsa impellente necessitate, contrarium prosequendum iter esse putamus. Cum prorsus in animo id insideat, quod magis natura et dignitate hominis dignum sit, ardentius acquirendum est id, quod animum colat et ornet, ne miseri mortales similiter ac eae, quas fabricantur, machinae, algidi, duri et amoris expertes existant” (Ioannes XXIII, *Ad Conventum interpat. „Ciceronianis Studiis provehendis”*, w: *Discorsi Messaggi Colloqui del Santo Padre Giovanni XXIII*, I, s. 234-235).

¹⁴ „Quoniam lingua Latina est lingua Ecclesiae viva [...]” (VS, n. 11 § 6).

¹⁵ R. Amerio, *Iota unum. Analiza zmian w Kościele katolickim w XX wieku*, Komorów 2009, s. 76.

¹⁶ Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Univesitatibus, *Ordinationes ad Constitutionem apostolicam „Veterum sapientia” rite exsequendam*, AAS 54 (1962), s. 339-368.

¹⁷ Por. tamże, s. 80-81.

Jest to o tyle zaskakujące, iż II Sobór Watykański wyraźnie potwierdza znaczenie języka łacińskiego dla życia Kościoła. Konstytucja o liturgii świętej w tej materii postanawia:

a) „W obrzędach łacińskich zachowuje się używanie języka łacińskiego, poza wyjątkami określonymi przez prawo szczegółowe” (n. 36 § 1).

b) „Należy [...] dbać o to, aby wierni umieli wspólnie odmawiać lub śpiewać stałe teksty mszalne, dla nich przeznaczone, także w języku łacińskim” (n. 54).

c) „Zgodnie z wiekową tradycją obrządku łacińskiego duchowni mają zachować w oficjum język łaciński” (n. 101 § 1)¹⁸.

Natomiast Dekret o formacji kapłańskiej stawia następujące wymaganie: „Zanim alumni przystąpią do studiów ściśle kościelnych, powinni osiąść wykształcenie humanistyczne i w dziedzinie nauk ścisłych w takim zakresie, jak w ich państwie uprawnia młodzież do rozpoczęcia wyższych studiów, a ponadto niech zdobędą taką znajomość języka łacińskiego, aby mogli źródła tylu różnych nauk i dokumenty Kościoła zrozumieć i z nich korzystać. Studium języka liturgicznego własnego obrządku należy uważać za konieczne, a bardzo też popierać odpowiednią znajomość języków Pisma Świętego i Tradycji”¹⁹.

To postanowienie koresponduje z myślą Pawła VI zawartą w Liście apostolskim *Summi Dei Verbum*, opublikowanym z okazji 400-lecia ustanowienia seminariów duchownych przez sobór trydencki²⁰. Oba dokumenty podkreślają konieczność znajomości języka łacińskiego i innych języków starożytnych przez kandydatów do kapłaństwa w celu bezpośredniego korzystania z dzieł autorów kościelnych i sprawowania liturgii.

II Sobór Watykański z powodów pastoralnych pozwolił na wprowadzenie języków narodowych obok języka łacińskiego do liturgii; ale to postanowienie nie wszędzie było należycie respektowane. W wielu środowiskach kościelnych można było zaobserwować tendencję do uważania łaciny za język specjalistów. Występowały ponadto liczne trudności co do pełnej akceptacji zapisów wspomnianych wyżej dokumentów. Ten problem dotknął również papieskie uczelnie teologiczne, które nie były dość zdecydowane na wprowadzanie w życie zaleceń

¹⁸ „Linguae latinae usus, salvo particulari iure, in Ritibus latinis servetur”; b) n. 54: „Provideatur tamen ut christifideles etiam lingua latina partes Ordinarii Missae quae ad ipsos spectant possint simul dicere vel cantare”; c) 101, § 1: „Juxta saecularem traditionem ritus latini, in Officio divino lingua latina clericis servanda est” (*Constitutio de sacra liturgia „Sacrosanctum Concilium”*, a) n. 36, § 1).

¹⁹ „Antequam sacrorum alumni studia proprie ecclesiastica aggrediantur, ea humanistica et scientifica institutione ornentur, qua iuvenes in sua cuiusque natione superiora studia inire valeant; ac praeterea eam linguae latinae cognitionem acquirant, qua tot scientiarum fontes et Ecclesiae documenta intelligere atque adhibere possint” (*Decretum de institutione sacerdotali „Optatam totius”*, n. 13).

²⁰ „In studiorum denique suppellectile, qua adulescens clerus ornari oportet, sane ponenda est non exigua variarum linguarum scientia, in primisque Latinae, si maxime de sacerdotibus agatur Latini ritus [...]” (Paulus VI, *Epistula Apostolica „Summi Dei Verbum”*, AAS 55 (1963), s. 993).

i sugestii Stolicy Apostolskiej. Ówczesna mentalność, nacechowana technicyzmem i pragmatyzmem, widziała w zwracaniu uwagi na studia klasyczne zjawisko zbyt abstrakcyjne, w pewnym sensie oddalone od rzeczywistości²¹. R. Amerio ten ogólny upadek łaciny w Kościele po ostatnim soborze nazywa „najbardziej bezspornym i rzucającym się w oczy faktem”²².

Działania Stolicy Apostolskiej natomiast wyraźnie wskazywały na potrzebę zachowania i pielęgnowania studium języków klasycznych. Papież Paweł VI, realizując postanowienie swojego poprzednika zawarte w konstytucji *Veterum sapientia*²³, 22 lutego 1964 roku powołał do istnienia Pontificium Institutum Altioris Latinitatis, powierzając tę uczelnię Towarzystwu Salezjańskiemu z racji wielkiego zaangażowania wychowawczego, realizowanego już od czasów ks. Jana Bosko na płaszczyźnie kultury klasycznej i humanistycznej²⁴. Instytut ten odpowiada Wydziałowi Literatury Chrześcijańskiej i Klasycznej Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego.

Papież ten, doceniając wielkie bogactwo kulturalne i duchowe literatury chrześcijańskiej oraz pragnąc dalszego podniesienia studiów klasycznych, erygował także 30 czerwca 1976 roku Fundację „Latinitatis”²⁵. Fundacja ta została obdarzona

²¹ W. Turek, *Il latino dei documenti pontifici e della Curia Romana*, w: E. Dal Covolo, M. Sodi (red.), *Il latino e i cristiani. Un bilancio all'inizio del terzo millennio*, Città del Vaticano 2002, s. 284.

²² R. Amerio, *Iota unum*, s. 720. Autor na potwierdzenie swojej tezy przytacza ankietę przeprowadzoną przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów („Notitiae” 12 (1981), s. 589-611), z której wynika, że „jeżeli chodzi o łacinę [...] posługiwanie się nią powoli zamiera”.

²³ „Quoniam lingua Latina est lingua Ecclesiae viva, ad cotidie succrescentes sermonis necessitates comparanda, atque adeo novis iisque aptis et congruis ditanda vocabulis, ratione quidem aequabili, universali et cum veteris linguae Latinae ingenio consentanea - quam scilicet rationem et Sancti Patres et optimi scriptores, quos *scholasticos* vocant, secuti sunt - mandamus propterea S. Consilio Seminariis Studiorumque Universitatibus praeposito, ut Academicum Latinitatis Institutum condendum curet. Huic Instituto, in quo corpus Doctorum conflatur oportet, linguis Latina et Graeca peritorum, ex variisque terrarum orbis partibus accessitorum, illud praecipue erit propositum, ut - haud secus atque singularum civitatum Academiae, suae cuiusque nationis linguae provehenda constitutae - simul prospiciat congruenti linguae Latinae progressioni, lexico Latino, si opus sit, additis verbis cum eius indole et colore proprio convenientibus; simul scholas habeat de universa cuiusvis aetatis Latinitate, cum primis de christiana. In quibus scholis ad pleniorum linguae Latinae scientiam, ad eius usum, ad genus scribendi proprium et elegans ii informabuntur, qui vel ad linguam Latinam in Seminariis et Collegiis ecclesiasticis docendam, vel ad decreta et iudicia scribenda, vel ad epistolarum commercium exercendum in Consilio Sanctae Sedis, in Curia dioecesis, in Officiis Religiosorum Ordinum destinantur” (VS, n. 11 § 6).

²⁴ Paulus VI, *Litterae Apostolicae motu proprio datae „Studia Latinitatis” Romae conditur Pontificum Institutum Altioris Latinitatis*, AAS 56 (1964), s. 225-231; zob. E. Dal Covolo, *Il Motu proprio „Studia Latinitatis”* (22 febbraio 1964), Istituto Paolo VI, 27 (1994), s. 40-49.

²⁵ Paulus VI, *Chirographum Pontificium „Romani sermonis” Opus Fundatum Latinitas constituitur*, AAS 68 (1976), s. 481-483. Cele Fundacji zostały określone następująco: „a) usus linguae Latinae inter homines diversi sermonis, in conficiendis, ad altioris doctrinae rationem, scriptis,

osobowością prawną, a jej zadaniem jest: a) promocja studium języka łacińskiego, literatury klasycznej, chrześcijańskiej oraz łaciny średniowiecznej; b) używanie i rozwijanie języka łacińskiego poprzez publikacje tekstów łacińskich i za pomocą innych odpowiednich środków²⁶.

Również późniejsze dokumenty Kościoła podnoszą temat studium języka łacińskiego, zwłaszcza przez alumnów seminariów duchownych i studentów teologii. I tak nowy Kodeks Prawa Kanonicznego stwierdza: „W programie kształcenia kapłańskiego należy przewidzieć, by alumni nie tylko nauczyli się dokładnie języka ojczystego, lecz także by dobrze znali język łaciński”²⁷. Natomiast dyrektywy wykonawcze do Konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana* Jana Pawła II, wydane przez Świętą Kongregację Wychowania Katolickiego, postanawiają: „Congrua linguae Latinae cognitio in Facultatibus scientiarum sacrarum requiritur, ut studentes harum scientiarum fontes et Ecclesiae documenta intellegere atque adhibere possint”²⁸.

Także za obecnego pontyfikatu interesująca nas kwestia znalazła odzwierciedlenie w oficjalnych dokumentach Kościoła. W Adhortacji apostolskiej *Sacramentum caritatis* Benedykt XVI pisze: „Mając to na uwadze, nie należy jednak podważać wartości takich wielkich celebracji liturgicznych. Myślę w tym momencie w szczególności o celebracjach podczas międzynarodowych spotkań, dziś coraz częstszych, które powinny być docenione. Aby lepiej wyrazić jedność oraz uniwersalność Kościoła, chciałbym polecić to, co zostało zasugerowane przez Synod Biskupów, zgodnie ze wskazaniami Soboru Watykańskiego II: z wyjątkiem czytań, homilii oraz modlitwy wiernych, dobrze będzie, jeśli takie celebracje będą odprawiane w języku łacińskim. W ten sposób będą recytowane po łacinie modlitwy najbardziej znane z tradycji Kościoła czy też wykonywane fragmenty z chorału gregoriańskie-

---

maxime ad Ecclesiae cultum ingenii pertinentibus, in catholicis studiorum Universitatibus, in Seminariis dioecesanis; b) studium linguae et litterarum Latinarum classicarum, quae dicuntur, et Medii Aevi” (n. 3).

²⁶ Fondazione *Latinitas*, www.vatican.va/roman_curia/institutions_connected/latinitas/documents/index_it.htm [9.05.2012]. Fundacja wśród swoich podstawowych aktywności wymienia: a) wydawanie przeglądu „Latinitas” (kwartalnik redagowany w całości po łacinie, zajmujący się tematyką z zakresu kultury, literatury, filologii, historii nauk i innych dyscyplin; b) *Certamen Vaticanum* – międzynarodowy konkurs poezji i prozy w języku łacińskim; c) organizacja intensywnych kursów języka łacińskiego według tzw. metody naturalnej, tzn. nauczania łaciny poprzez mówienie po łacinie; d) organizacja kongresów, konferencji i dyskusji, których dominującą tematyką jest kultura łacińska; e) rozpowszechnianie *Lexicon recentis Latinitatis*, prestiżowego słownika neologizmów łacińskich; e) *Feriae Latinae* – wakacyjne seminaria języka łacińskiego. Zob. W. Turek, *Il latino dei documenti pontifici e della Curia Romana*, s. 284-288. Autor zaznacza, że członkowie Fundacji zajmują się również redagowaniem edycji łacińskiej tekstów papieskich.

²⁷ „Institutionis sacerdotalis Ratione provideatur ut alumni non tantum accurate linguam patriam edoceantur, sed etiam linguam latinam bene calleant” (*Codex Iuris Canonici*, can. 249).

²⁸ Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, *Ordinationes ad Constitutionem Apostolicam „Sapientia Christiana” rite exsequendam*, AAS 71 (1979), s. 507.

go. Proszę zatem, aby przyszłych kapłanów już w seminarium przygotowywano do rozumienia i celebrowania Mszy św. po łacinie, a także do posługiwania się tekstami łacińskimi, i do wykonywania chorału gregoriańskiego. Nie należy też zaniedbać możliwości, by sami wierni zostali wychowani tak, aby znali najbardziej powszechne modlitwy po łacinie i śpiewali niektóre części liturgii na sposób gregoriański”²⁹.

W lipcu 2007 roku Benedykt XVI wydał List apostolski motu proprio *Summorum Pontificum*, regulując używanie ksiąg liturgicznych sprzed reformy dokonanej po II Soborze Watykańskim³⁰. Księgi te posługują się wyłącznie językiem łacińskim. Do tego dokumentu Papieaska Komisja „Ecclesia Dei” przygotowała instrukcję *Universae Ecclesiae*, która postanawia: „Gdy chodzi o posługiwanie się językiem łacińskim, konieczna jest jego podstawowa znajomość, pozwalająca poprawnie wymawiać słowa i rozumieć ich znaczenie” (n. 20 b) oraz „Od Ordynariuszy oczekuje się, by stworzyli duchowieństwu możliwość uzyskania odpowiedniego przygotowania do celebrowania w *forma extraordinaria*. Dotyczy to również Seminarium, gdzie należy zadbać o należyłą formację przyszłych kapłanów poprzez naukę łaciny i, jeżeli wymogi duszpasterskie wskazują na taką potrzebę, umożliwić nauczanie się *forma extraordinaria* rytu” (n. 21)³¹.

²⁹ Benedictus XVI, *Adhortatio Apostolica Postsynodalis „Sacramentum caritatis”*, AAS 97 (2007), s. 151-152, „Quod affirmatum est, non debet tamen offundere praestantiam harum magnarum celebrationum. Cogitamus nunc praesertim de celebrationibus quae fiunt tempore coetuum internationalium, nostra aetate usque frequentiorum. Ipsae merito sunt aestimandae. Ad melius ostendendam unitatem et universalitatem Ecclesiae, cupimus commendare suasiones Synodi Episcoporum, consonantes cum normis Concilii Vaticani II: exceptis lectionibus, homilia et oratione fidelium, aequum est ut huiusmodi celebrationes fiant lingua Latina; similiter Latine recitentur orationes pervulgatae Ecclesiae traditionis et forte contentur quaedam partes in cantu Gregoriano. In universum petimus ut futuri sacerdotes, inde a Seminarii tempore, ad Sanctam Missam Latine intellegendam et celebrandam nec non ad Latinos textus usurpandos et cantum Gregorianum adhibendum instituantur; neque neglegatur copia ipsis fidelibus facienda ut notiores in lingua Latina preces ac pariter quarundam liturgiae partium in cantu Gregoriano cantus cognoscant” (n. 62).

³⁰ Benedictus XVI, *Litterae Apostolicae „Summorum Pontificum” Motu Proprio datae De usu extraordinario antiquae formae Ritus Romani*, AAS 99 (2007), s. 777-781.

³¹ „[...] ad usum Latini sermonis quod attinet, necesse est ut sacerdos celebraturus scientia polleat ad verba recte proferenda eorumque intelligendam significationem”; n. 21: “Ordinarii enixe rogantur ut clericis instituendis occasionem praebeant accommodatam artem celebrandi in forma extraordinaria acquirendi, quod potissimum pro Seminariis valet, in quibus providebitur ut sacrorum alumni convenienter instituantur, Latinum discendo sermonem et, adiunctis id postulantis, ipsam Ritus Romani formam extraordinariam” (Pontificia Commissio Ecclesia Dei, *Instructio ad exsequendas Litteras Apostolicas „Summorum Pontificum” a S.S. Benedicto PP. XVI Motu Proprio datas*, AAS 103 (2011), s. 413-420, n. 20b).

WNIOSKI DLA NASZYCH CZASÓW

Analizując zapisy przytoczonych wyżej dokumentów Kościoła, można wyciągnąć wnioski, że język łaciński spełnia bardzo ważną rolę w życiu eklezyjalnym i jego znajomość przez duchowieństwo jest jednym z warunków owocnego pełnienia ich posługi. Szczególną uwagę zwraca się na formację seminaryjną jako czas i miejsce, w którym alumni powinni opanować łacinę w stopniu pozwalającym na uczestnictwo i sprawowanie liturgii oraz korzystanie z dzieł napisanych w tym języku. Postanowienia Konstytucji apostolskiej *Veterum sapientia* stawiały dużo wyższe wymagania niż najnowsze dyrektywy Stolicy Apostolskiej co do znajomości języka łacińskiego przez duchownych, a mimo to nie brakuje sygnałów, że wielu prezbiterów, a nawet biskupów nie potrafi posługiwać się tym językiem. Problem ten jest zauważany przez Stolicę Apostolską i wiele środowisk w Kościele.

Złoty jubileusz promulgacji dokumentu o języku łacińskim stał się okazją do zorganizowania przez Wydział Literatury Chrześcijańskiej i Klasycznej Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego sympozjum na temat „50 lat *Veterum sapientia*. Historia, kultura i aktualność”³². Odbyło się ono 23 lutego 2012 roku.

„Jeżeli pytamy o fundamenty kultury naszej epoki, nie możemy nie powrócić do tych języków, do tych dokumentów, czy chcemy tego, czy nie, w których współczesna ludzkość znajduje swoje źródła” – między innymi takie słowa Benedykt XVI skierował do rektora Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego ks. Carlo Nanniego z okazji tego sympozjum³³.

³² „W czasie sympozjum, w którym uczestniczyło 150 uczonych z każdej części świata, głos zabrali znamienici prelegenci; wśród nich: prof. Tullio de Mauro, były minister oświaty Włoch, który uwypuklił język łaciński jako nośnik dziedzictwa myśli, które stoi u podstaw współczesnej cywilizacji.

Aby wiedza o tym skarbie dóbr duchowych mogła być przekazywana młodemu pokoleniu, konieczne są: jego skuteczne dostosowanie i pociągające metody nauczania i przyswajania. Wykazał to w swojej prelekcji prof. Luigi Miraglia, dyrektor Akademii «Vivarium Novum», który mówił o sukcesach dydaktycznych, jakie były możliwe dzięki zastosowaniu czynnej łaciny, tzw. «drogi humanistów».

Aktualność zainteresowania łaciną na świecie przybliżył także prof. Mark Clark, ze Stanów Zjednoczonych, który przedstawił środowiska niektórych instytucji akademickich w swoim kraju, a także prof. Michele Ferrero, wykładowca języka łacińskiego Uniwersytetu w Pekinie. Następnie kard. Zenon Grocholewski, prefekt Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, przypomniał, że nakaz moralny i kulturowy dotyczący ochrony duchowego skarbu łaciny, obowiązuje w sposób szczególny Kościół Katolicki i jego kapłanów” (ANS Agencja Info Salezjańska, 7/2/2012 – *Włochy – UPS obchodzi 50 lat „Veterum sapientia”*, <http://www.infoans.org/1.asp?sez=1&sozSez=13&doc=7553&lingua=6> [9.05.2012]). Zob. program sympozjum: www.latinitas.unisal.it/convegno50/programma.pdf [9.05.2012].

³³ „Sed nostrae aetatis cultus fundamenta si perscrutamur, facere non possumus quin ad illos sermones, ad illa monumenta redeamus, in quibus hodierna humanitas velit nolit suos fontes reperit” (Benedictus XVI, *Littera a Dilecto Filio Carolo Nanni, S.D.B. Magnifico Rectori Pontificiae Studiorum Universitatis Salesianae* (6.02.2012), <http://latinitas.unisal.it/convegno50/benedetto.pdf> [9.05.2012]).

Szczególne znaczenie dla naszych rozważań miało wystąpienie arcybiskupa Celso Morga Iruzubieta, sekretarza Kongregacji do spraw Duchowieństwa na temat: „Doniosłość łaciny w formacji i życiu duchowieństwa”³⁴. Prelegent przyznał, że w drugiej połowie XX wieku nastąpił kryzys w posługiwaniu się łaciną w Kościele. Podkreślił też, że dla współczesnego kapłana sens znajomości języka łacińskiego leży w bezpośrednim przyswajaniu niezwykle bogatego dziedzictwa doktrynalnego, kulturalnego i pedagogicznego. „W obecnej sytuacji wydaje się nieprawdopodobne, by udało się skłonić kapłana, aby docenił, tym bardziej na początkowym etapie drogi formacyjnej, wartość łaciny jako języka odznaczającego się szlachetną strukturą i słownictwem, zdolnego kształtować styl zwięzły, bogaty, harmonijny, podniosły i godny, sprzyjający jasności i wadze, języka nadającego się do tego, by szerzyć wszelkiego rodzaju kulturę, *humanitatis cultus*, wśród narodów.

Właśnie w tym przywracaniu właściwej tożsamości kulturowej, w tym wydobyciu z głębin motywacji obecności Kościoła w społeczeństwie przejawia się znaczenie łaciny w szkolnym *curriculum* kandydatów do kapłaństwa, uwalniając ją od wszelkiego uproszczonego – a także niewłaściwego i umniejszającego – *quaesito* co do jej praktycznej funkcjonalności i przywracając jej rolę przedmiotu w znacznej mierze formacyjnego”³⁵.

Po raz kolejny zatem można dostrzec wagę, jaką przykłada Stolica Apostolska do studium i znajomości łaciny przez duchowieństwo. Arcybiskup zauważa też pewne pozytywne zjawiska w interesującej nas sprawie: „Pomimo trudności spotyka się jednak dzisiaj wśród kapłanów przekonanie, że celem uczenia łaciny jest zbliżenie do pewnej cywilizacji i ocena jej wartości, ciekawości i znaczenia, rozważanie jej nauk i podstaw teoretycznych w perspektywie krytycznego zrozumienia teraźniejszości”³⁶.

* * *

21 października 2012 roku minęło 50 lat od rozpoczęcia II Soboru Watykańskiego, zwołanego przez papieża Jana XXIII, który kilka miesięcy wcześniej podpisał Konstytucję apostolską *Veterum sapientia*. Papież rozpoczął swoje inauguracyjne przemówienie na soborze (oczywiście po łacinie) od słów „Gaude Mater Ecclesia”. Dziś, 50 lat później, Kościół za pontyfikatu Benedykta XVI zмага się z nowym

³⁴ C. Morga Iruzubieta, *Dlaczego księża powinni uczyć się łaciny* (fragmenty referatu wygłoszonego podczas kongresu zorganizowanego przez Pontificium Institutum Altioris Latinitatis przy Papiejskim Uniwersytecie Salezjańskim), <http://www.osservatoreromano.va/portal/dt?JSPTabContainer.setSelected=JSPTabContainer%2FDetail&last=false=&path=/news/cultura/2012/047q12-Perch--i-preti-devono-studiare-il-latino.html&title=%20%20Dlaczego%20ksi%20%20%20C5%BCa%20powinni%20uczy%20%20%20&locale=pl>

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

wyzwaniem – krytyczną refleksją nad tym wielkim wydarzeniem w historii. Nad-
szedł czas na właściwą interpretację, aplikację i recepcję dokumentów Vatica-
num II. Dotyczy to również kwestii języka łacińskiego, który powinien odzyskać
swoje właściwe miejsce w życiu Kościoła, zwłaszcza w formacji duchowieństwa
i w liturgii.

LATIN AS A LANGUAGE OF THE CHURCH AND OF THEOLOGY. 50 YEARS OF
APOSTOLIC CONSTITUTION *VETERUM SAPIENTIA*

Summary

The *Veterum Sapientia* is a document that was promulgated by a pope John XXIII on
22 february 1962. In this Apostolic Constitution the pope underlined importance of a study
and an use of latin in the Church. The article reminds the most important contents of this
Constitution and makes analysis of official documents of the Church on this argument.

50 years after publication papal's document it is necessary to constatate that Church
teaching about the role of latin in theology, in liturgy and in formation of clergy has not
changed. Latin is important also for the Church of XXI century as a language that makes
possible access to the immense theological and cultural patrimony and as a language of
the divine worship.